

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.07>

Iwona WAGNER

<https://orcid.org/0000-0002-5923-021X>

prof. nadzw., Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie

e-mail: iwagner@chorzow.wsb.pl

Hanna WIŚNIEWSKA-ŚLIWIŃSKA

<https://orcid.org/0000-0002-6346-3307>

dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: h.wisniewska-sliwinska@ujd.edu.pl

Postawy nauczycieli – na podstawie badań

Słowa kluczowe: współczesny nauczyciel, postawa nauczyciela, postawa pożądana, zachowanie niepożądane, opinie nauczycieli, opinie uczniów.

Wprowadzenie

Mówiąc o postawach nauczycieli, nie sposób nie wspomnieć o tym, że w pracy nauczyciela niezbędne jest przestrzeganie wartości etycznych. Wyniki badań w tym zakresie przynoszą przykłady postępowania niezgodnego z normami moralnymi, przykłady naruszenia przez nauczycieli godności osobistej uczniów i traktowania ich w sposób przedmiotowy. W pracy nauczyciela niezmiernie istotne jest postępowanie oparte na dyrektywie pedagogicznej, postulującej zgodność przekonań, wyznawanych wartości i działań w praktyce. Nauczyciel pracuje z dziećmi, które szybko dostrzegają zakłamanie, fałsz, rozbieżność między wypowiedzianymi sędami a postępowaniem. Każdy pedagog powinien mieć na uwadze to, że naczelną normą etyki zawodowej jest odpowiedzialność za dziecko, ale i wobec dziecka, dlatego postawa nauczyciela powinna być egzemplifikacją wypowiedzianych przez niego opinii i sądów. Postawy nauczycieli były już przedmiotem opracowań naukowych. Próbowano opracować szerszą typologię tych postaw¹.

¹ J. Herczyński, P. Strawński, *Postawy zawodowe nauczycieli: próba typologii*, „Edukacja” 2014, 3(128), s. 22–37.

Za dobrego nauczyciela uznaje się tego, który interesuje się dziećmi i młodzieżą jako podmiotem swojego oddziaływania. Nie jest to jednak zainteresowanie czysto poznawcze. Wiąże się ono bardzo wyraźnie z postawą zainteresowania sprawami uczniów, potrzebą nawiązywania z nimi różnorodnych kontaktów i znajdowania satysfakcji wówczas, gdy zaistnieją kontakty przyjacielskie. Maria Grzegorzewska, badająca emocjonalno-intelektualny stosunek nauczyciela-wychowawcy do uczniów, wyodrębniła dwa typy nauczyciela:

1. nauczyciel wyzwalający,
2. nauczyciel hamujący.

Nauczyciel wyzwalający działa przez sympatię, chęć pomocy dziecku, miłość do dziecka. Buduje wokół siebie atmosferę życzliwości i ciepła. Nauczyciel hamujący stwarza chłód, dystans, nastrój obcości, ponieważ działa przez przymus, karę i rozkaz. Wychowanie nie oznacza narzucania z zewnątrz pewnego modelu, który pomija lub nie docenia podmiotowości wychowanka. Każde dziecko jest inne, każde jest indywidualnością i dlatego, według autorów zajmujących się omawianą problematyką, nauczyciel powinien dostosować swoje działania do indywidualnych osobowości uczniów. Dostrzeganie odmienności charakterów i postaw dzieci, różnorodności hierarchii ich potrzeb sprawia, że nauczyciel może wspomagać rozwój uczniów, inspirować do podejmowania działań, dzięki którym doskonalą nabywaną wiedzę, umiejętności, kompetencje i własną osobowość. Podstawową zasadą każdego kształcenia i wychowania powinien być dialog. Dialog nauczyciela z uczniem nie jest możliwy, jeśli nauczyciel nie traktuje uczniów jako partnerów, nie respektuje ich poglądów, ale narzuca im własne. Dobry i tolerancyjny pedagog umie dostrzec w poglądach swoich uczniów różnorodne wartości pozytywne, które wykorzystuje, dostosowuje do permanentnie zamieniającej się sytuacji dydaktyczno-wychowawczej. Cechy osobowości nauczyciela i jego postawy wywierające wpływ na rezultaty pracy decydują w znacznej mierze o sposobie porozumiewania się z uczniami. Zawód nauczyciela wiąże się więc z określoną postawą moralną, a wybór tego zawodu jest w pewnym stopniu wyborem typu moralnego. Społeczeństwo nie jest obojętne wobec tego, jakimi zasadami, postawami i normami etycznymi kieruje się w swoim życiu i pracy nauczyciel, czy system jego wartości jest zgodny z obowiązującym w danym społeczeństwie. Rodzice, którzy powierzają swoje dzieci nauczycielom, chcą mieć pewność, że osoby te reprezentują wysoki poziom etyczny i są moralnie nienaganne.

Nauczyciele odgrywają zasadniczą rolę w kształtowaniu postaw pozytywnych i negatywnych wobec nauki, dlatego powinni rozbudzać ciekawość, rozwijać samodzielność, zachęcać do intelektualnego wysiłku oraz tworzyć warunki do edukacji formalnej i ustawicznej. Ich rola jako promotorów zmian, orędowników wzajemnego zrozumienia i tolerancji jest więc oczywista, ale wymaga od nauczycieli określonych cech osobowości, a przede wszystkim pozytywnego stosunku do świata. Umiejętność mądrego radowania się własnym życiem sprawia,

że człowiek jest życzliwy dzieciom, z którymi ma do czynienia, a one go akceptują i lubią. Kady z nas zachował w pamięci nauczyciela, który uczył refleksji, umiał zachęcać do większego wysiłku, ukazywał cele i wartości płynące z nabywanej wiedzy. Dobry kontakt pomiędzy nauczycielem i uczniem to nie tylko przyjazna atmosfera na lekcjach, to również prawo ucznia do zadawania pytań, do zgłaszania wątpliwości, a także do popełniania błędów. To prawo obydwu stron do swobodnej, partnerskiej komunikacji, do akceptacji oraz realizacji wspólnych celów. Nauczyciel, z racji wykonywanego zawodu, poza wiedzą profesjonalną powinien odznaczać się takimi zaletami i postawami moralnymi, aby mógł stać się dla swoich uczniów wzorem osobowym, przyjacielem, doradcą i powiernikiem².

W poglądach pedagogów na osobowość nauczyciela warto odwołać się do kilku postaci. J. Dawid za najważniejsze cechy nauczyciela uznał miłość dusz ludzkich, potrzebę doskonałości, poczucie odpowiedzialności i obowiązku, wewnętrzną prawdziwość i moralną odwagę. Z. Mysłakowski za talent nauczyciela uważał urzeczywistnienie zamiarów twórczych, oparte na refleksji i doświadczeniu. Za cechę dominującą talentu przyjmował kontaktowość, której tło stanowią żywość wyobraźni – umożliwiająca rozumienie cudzych stanów psychicznych, instynkt rodzicielski, zdolność do wyrażania uczuć. To postawa nauczyciela wpływa na postawę ucznia wobec nauki przedmiotu. Nauczyciel miewa wpływ na nabycie przez ucznia wiadomości i umiejętności i używanie ich przez całe życie³.

S. Szuman scharakteryzował talent nauczyciela jako zespół pewnych zdolności. Uważał, że nie ma wrodzonego talentu pedagogicznego. Sprowadzał problem talentu do osobowości nauczyciela, zakładał, że dobry nauczyciel posiada bogactwo osobowości i umie oddziaływać na innych. M. Kreutz posługiwał się terminem osobowość. Uważał, że dobry nauczyciel odznacza się miłością do ludzi, skłonnością do społecznego oddziaływania oraz zdolnością sugestywną. Nauczyciel powinien wpływać na poglądy, uczucia i wolę uczniów. Jego zachowanie powinna cechować pewność siebie, spokój, odwaga działania oraz bezkompromisowość. S. Baley również używał terminu osobowość. Uważał, że najważniejszą cechą dobrego nauczyciela jest zdatność wychowawcza oraz rozumienie wychowanków, nastawienie na systematyczne zajmowanie się nimi, powinowactwo duchowe z dziećmi, takt pedagogiczny, postawa pełna entuzjazmu i cierpliwości.

Przed kandydatami do zawodu nauczyciela stoją następujące zadania:

² R.I. Arends, *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1994; J. Szkolny, *Przygotowanie nauczycieli do reformy*, Radom 2000.

³ G. Storch, *Deutsch als Fremdsprache-Eine Didaktik: Theoretische Grundlagen und praktische Überlegungen*, Wilhelm Fink Verlag, München 1999, s. 25–26, R. R. McCrae, P. Costa, Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample, „Journal of Personality” 1986, nr 54(2), s. 385–404, <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1986.tb00401.x> [dostęp: 12.02.2019]; M. Špotáková, M. Zvalová i in., *Vzdelávanie postihnutých – od segregácie k integrácii*, „Psychológia a patopsychológia dieťaťa” 1992, vol. 27, nr 1, s. 1–9.

- 1) przekazywanie wiedzy i doświadczenia;
- 2) pobudzanie aktywności poznawczej i działalności praktycznej, rozwijanie sił twórczych;
- 3) rozwijanie systemu wartości, kształtowanie postaw;
- 4) kształtowanie i rozwijanie zainteresowań, tworzenie warunków do łączenia teorii z praktyką;
- 5) wdrażanie do aktywności zawodowej i społecznej;
- 6) przygotowanie do racjonalnej i systematycznej samokontroli przebiegu i wyników pracy własnej;
- 7) kierowanie procesami orientacji szkolnej i zawodowej, pobudzanie aspiracji;
- 8) organizowanie życia społecznego w szkole;
- 9) przygotowanie do samodzielnego uczenia się przez całe życie.

Jan Herczyński i Paweł Strawiński poprzez badania czasu i warunków pracy nauczycieli wyodrębnili pięć postaw. Poniżej przedstawiona zostanie ich krótka charakterystyka⁴.

1. **Nauczyciel wymagający wsparcia.** To najczęściej grupa nauczycieli młodych, poświęcających stosunkowo niewiele czasu na pracę zawodową. Nauczyciele ci słabo angażują się w życie szkoły. Rzadziej niż inni nauczyciele uczestniczą w egzaminach próbnych, zajęciach prowadzonych w dni wolne, w wycieczkach z klasą, rzadziej biorą udział w spotkaniach zespołów przedmiotowych, mniej czasu poświęcają na indywidualne spotkania z rodzicami uczniów. Nie podejmują się większości dodatkowo płatnych zajęć zawodowych. Częściej więc niż nauczyciele z innych grup uważają, że wykonywanie zawodu zapewnia im łatwiejsze godzenie życia zawodowego z osobistym. Nauczyciele wymagający wsparcia nie są zainteresowani pracą w szkole, być może rozważają zmianę zawodu, uważają czas poświęcony zadaniom nauczyciela za stracony, stąd wynika ich niskie zaangażowanie w życie i pracę szkoły. Są to nauczyciele, którzy traktują swoją pracę tak, jak traktuje się pracę w urzędzie, poświęcają jej tylko tyle czasu, ile się od nich wymaga, a na pozostałe obowiązki zawodowe nie poświęcają czasu prawie wcale.
2. **Profesjoniści.** Rzadziej niż inni uważają, że wykonywanie zawodu zapewnia im łatwiejsze godzenie życia zawodowego z osobistym. Jednocześnie częściej niż nauczyciele z innych grup uczestniczą w zielonych szkołach i wypełniają karty osiągnięć szkolnych. Prowadzą wiele zajęć, dużo czasu zajmują im czynności administracyjne. Podczas tzw. okienek najczęściej przygotowują lekcje i rozmawiają z rodzicami uczniów. Podobnie jak nauczyciele wypaleni, są istotnie starsi niż średnia całej populacji, więc mniej czasu poświęcają na awans zawodowy (większość z nich już awansowała) i zwykle mają stosunkowo więcej dzieci. Ważną cechą tej grupy jest relatywnie wysoki, w porównaniu do innych grup, średni dochód na osobę w gospo-

⁴ J. Herczyński, P. Strawiński, *Postawy zawodowe nauczycieli: próba typologii*, „Edukacja 2014”, nr 3(128), s. 22–37.

darstwie domowym. Profesjonaliści to doświadczeni nauczyciele, którzy na pracę poświęcają dużo czasu. Na intensywną pracę zawodową pozwala im stabilna sytuacja ekonomiczna gospodarstwa domowego.

3. **Zapracowani.** Nauczyciele ci poświęcają swojej pracy zawodowej wyjątkowo dużo czasu w odniesieniu do niemal wszystkich czynności zawodowych. Częściej niż inni uczestniczą w egzaminach próbnych, zajęciach prowadzonych w dniach wolnych od szkoły, w wycieczkach i zielonych szkołach, częściej wypełniają karty osiągnięć szkolnych, częściej biorą udział w spotkaniach zespołów wychowawczych i przedmiotowych, więcej czasu poświęcają na spotkania z rodzicami. Jednocześnie rzadziej niż inni uważają, że wykonywanie zawodu zapewnia im stabilne zatrudnienie, satysfakcjonujące zarobki, łatwiejsze organizowanie opieki nad dziećmi, łatwiejsze godzenie życia zawodowego z osobistym. Trudno więc powiedzieć, że są ze swojej pracy szczególnie zadowoleni. W konkluzji można stwierdzić, że jest to grupa ciężko pracująca i jednocześnie niezadowolona z wykonywanego zawodu. Zapracowanie tych nauczycieli wynika z poczucia obowiązku i zawodowej odpowiedzialności. Wskazywałyby na to fakt, że wiele czynności zawodowych, którym poświęcają więcej czasu niż inne grupy nauczycieli, nie wiąże się z dodatkowymi, znaczącymi dochodami.
4. **Młodzi entuzjaści.** To grupa nauczycieli, których trudno konkretnie opisać. Częściej niż dydaktycy z innych grup pracowali wcześniej w innym zawodzie. Mniej czasu przeznaczają na czynności administracyjne, a dużo więcej na awans zawodowy.
5. **Wypaleni** – praca nauczyciela podlega ciągłej ocenie i kontroli zarówno ze strony dyrekcji szkoły i innych nauczycieli, jak i uczniów i rodziców. Presja towarzysząca wykonywaniu obowiązków służbowych sprawia, że nauczyciele są jedną z profesji najbardziej podatnych na wypalenie zawodowe. Wypalenie zawodowe to reakcja organizmu na długotrwały, chroniczny stres emocjonalny związany z pracą zawodową. Może ono być symptomem długotrwałego przeciążenia obowiązkami, zbyt odpowiedzialnym lub trudnym zadaniem lub wyczerpującą, nudną i monotonną pracą. Nauczyciele wypaleni najrzadziej rozmawiają z uczniami, rodzicami i innymi nauczycielami. Rzadko sprawdzają prace podczas okienek, rzadko też tworzą dokumentację szkolną. Słabe zaangażowanie w życie szkoły wzmacnia wrażenie, że są faktycznie wypaleni zawodowo.

Zawód nauczyciela jest zawodem wyjątkowym, jest zawodem – stanem, w którego wykonanie zaangażowana jest cała osobowość. Jest w pewnym sensie zwierciadłem świadomości, obrazem wewnętrznego postrzegania świata i odzwierciedleniem różnorodnych postaw.

Cel pracy

1. Określenie, jakie postawy dostrzegają w swym środowisku nauczyciele oraz jakie postawy prezentowane przez nauczycieli dostrzegają uczniowie.
2. Sformułowanie, które postawy, prezentowane przez nauczycieli, są według nauczycieli i uczniów pożądane, a które nie.
3. Przedstawienie opinii uczniów – jakie cechy powinni posiadać nauczyciele.

Material i metody

Badania prowadzono na terenie woj. śląskiego w terminie od maja 2018 r. do lutego 2019 r.

Badaniami objęto 300 nauczycieli pracujących w Częstochowie oraz na terenie powiatów częstochowskiego i myszkowskiego, 100 uczniów klas III–IV, 100 uczniów klas VII–VIII i 100 uczniów liceów i techników. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz wywiadu. W trakcie badań zaszła potrzeba wyjaśnienia uczniom kl. III–IV niektórych pojęć czy określeń. Wyjaśnień udzielano całym grupom, nie indywidualnie.

Wyniki

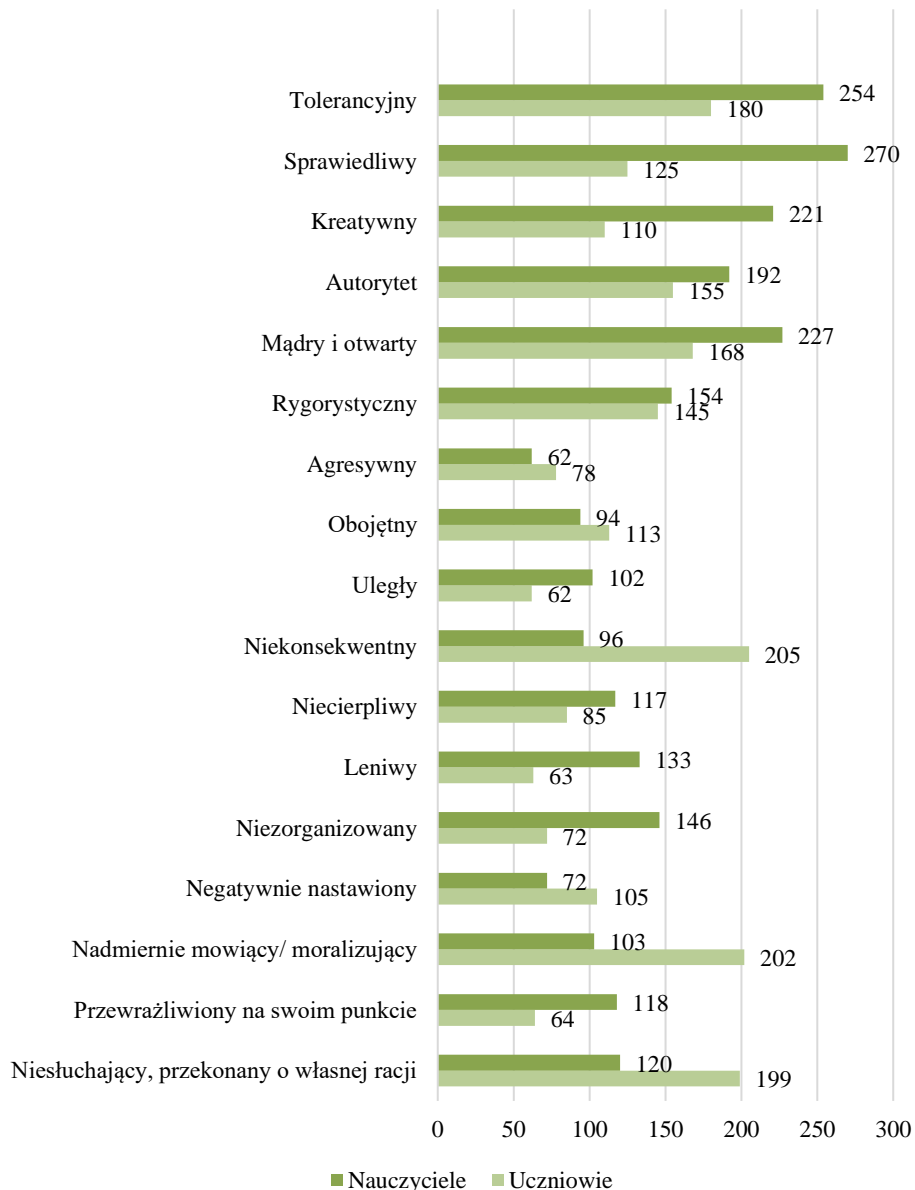
Podając wyniki badań, należało uwzględnić ich różnice, czasami znaczne, osiągnięte w poszczególnych grupach badawczych.

Określając, jakie cechy najczęściej prezentują nauczyciele, należy zwrócić uwagę na pewne zróżnicowanie. Nauczyciele najczęściej zauważają w swej grupie zawodowej osoby sprawiedliwe, tolerancyjne, mądre i otwarte oraz kreatywne. Z kolei uczniowie najczęściej zauważają wśród nauczycieli osoby niekonsekwentne, zbyt dużo mówiące (wręcz moralizujące), niesłuchające innych oraz mądre i otwarte.

Najrzadziej prezentowanymi przez nauczycieli postawami są – według nauczycieli – agresja, negatywne nastawienie względem uczniów, niekonsekwencja i obojętność. Zaś uczniowie najrzadziej spotykają się z leniwością i uległością ze strony nauczycieli, przewrażliwieniem nauczycieli na własnym punkcie oraz niezorganizowaniem nauczyciela.

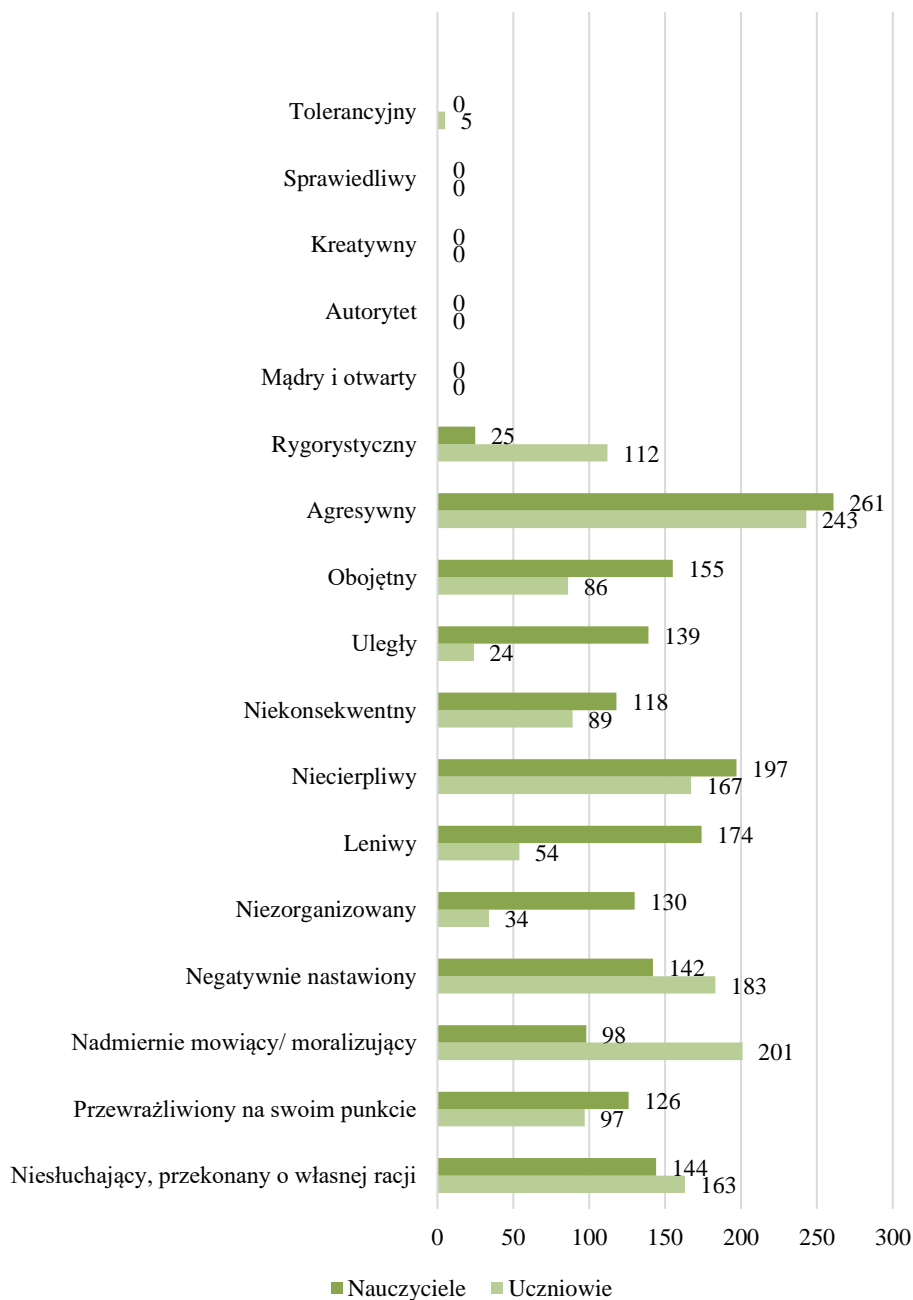
Nauczyciele oraz uczniowie określili, jakich postaw nauczyciele nie powinni prezentować. Nauczyciele najczęściej wskazują, że wśród postaw nauczycielskich nie powinny się zdarzać agresywność, niecierpliwość, lenistwo oraz obojętność. Z kolei uczniowie jako niepożądane postawy nauczycieli podają agresywność, nadmierne moralizowanie, negatywne nastawienie wobec uczniów i niecierpliwość.

Żaden respondent jako postaw niepożądanych nie wskazał sprawiedliwości, kreatywności, posiadania autorytetu oraz mądrości i otwartości.

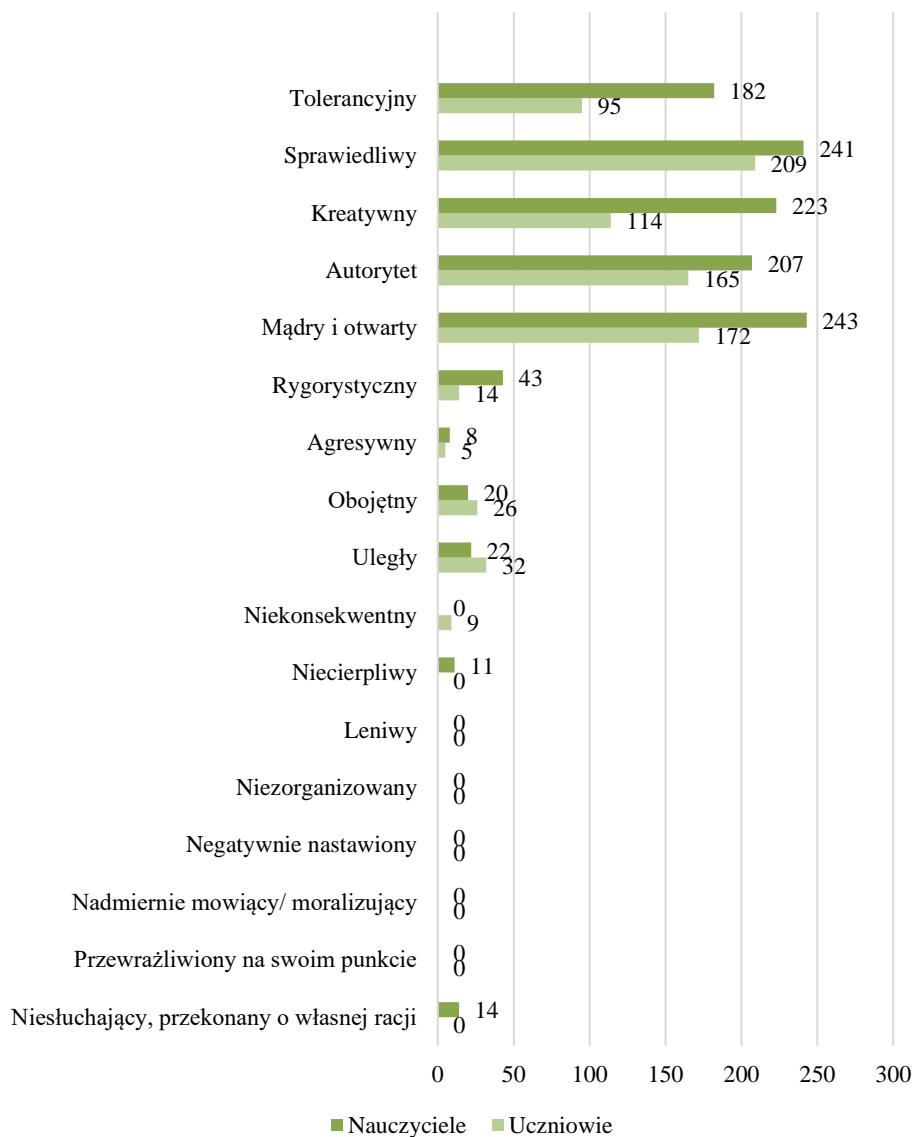
Ryc. 1. Postawy nauczycieli, postrzegane przez badanych (n = 600)

Źródło: badania własne 2019.

Ryc. 2. Postawy, których nauczyciele według badanych nie powinni prezentować (n = 600)

Źródło: badania własne 2019.

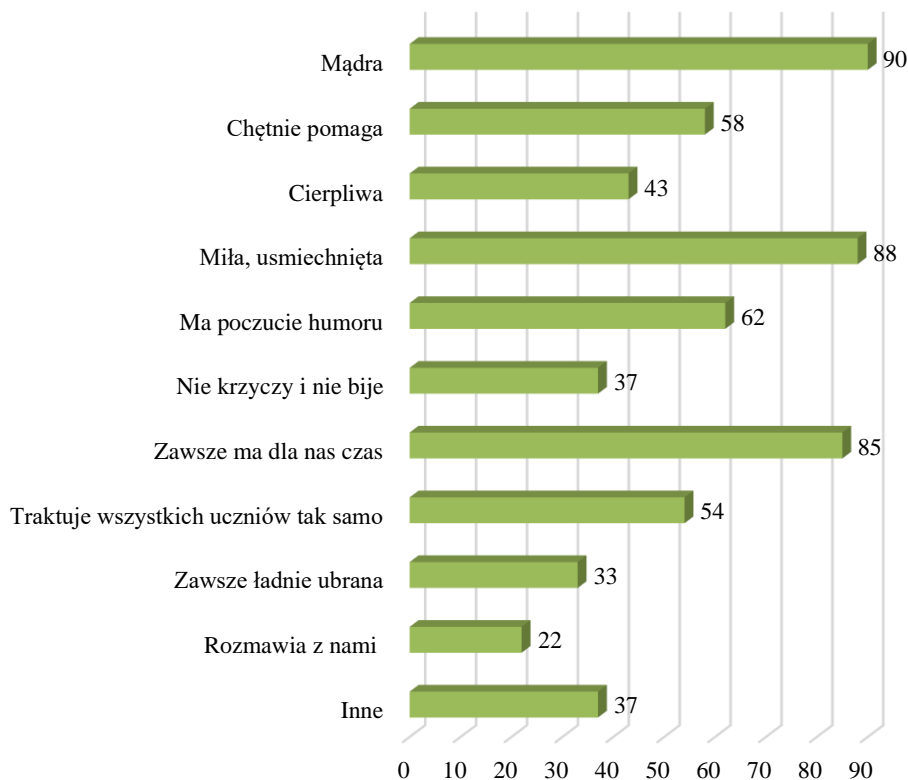
Ryc. 3. Postawy, które według badanych powinny być prezentowane przez nauczycieli (n = 600)

Źródło: badania własne 2019.

Zgola inaczej prezentują się odpowiedzi na pytanie o postawy, które nauczyciele powinni prezentować. Nauczyciele najczęściej wymieniali mądrość i otwartość, sprawiedliwość, kreatywność i posiadanie autorytetu. Uczniowie jako pożądane postawy nauczycielskie wskazali sprawiedliwość, mądrość i otwartość, posiadanie autorytetu oraz tolerancyjność.

Jako postawy pożądane nie zostały wskazane lenistwo, niezorganizowanie, negatywne nastawienie do uczniów, moralizowanie oraz przewrażliwienie na swoim punkcie.

Uczniów zapytano również, jakie cechy powinni mieć ich nauczyciele. Ze względu na różnice, odpowiedzi zostały przedstawione z uwzględnieniem grup wiekowych.

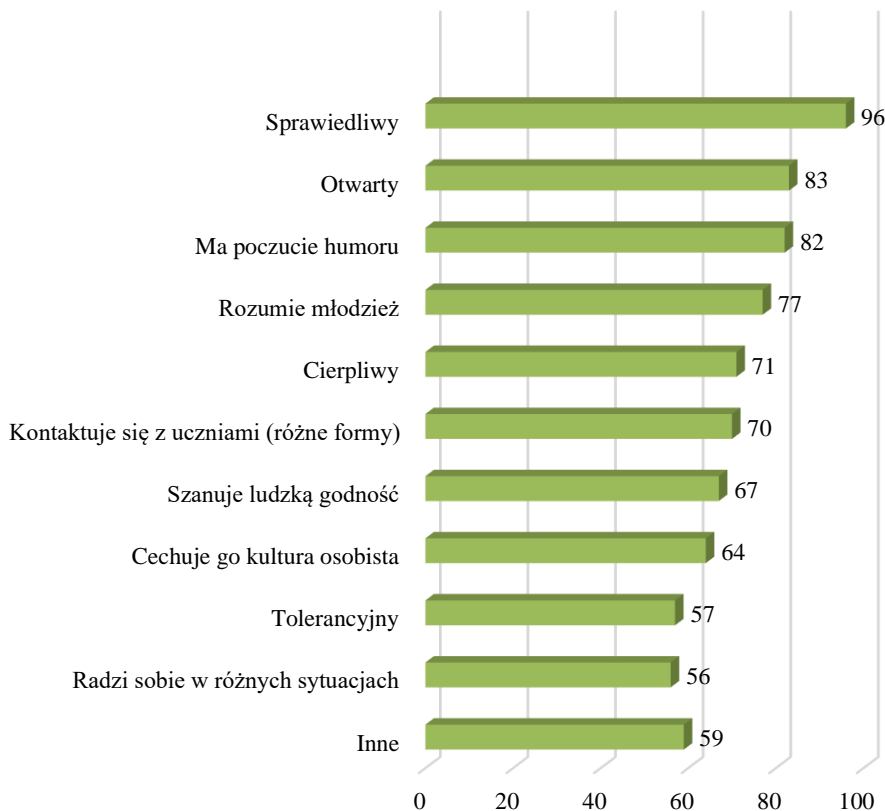

Ryc. 4. Cechy, które powinni mieć nauczyciele – według uczniów klas III–IV szkół podstawowych (n = 100)

Źródło: badania własne 2019.

Uczniowie kl. III–IV oczekują, by ich nauczyciel (najczęściej Pani) był mądry, miły, uśmiechnięty i zawsze miał dla nich czas. W drugiej kolejności podają jako pożądane cechy nauczyciela poczucie humoru, chęć pomocy dzieciom i traktowanie na równi wszystkich uczniów. Cierpliwość, niekrzyżenie na dzieci, ładny ubiór i rozmawianie z dziećmi są podawane w ostatniej kolejności. Jest też kilka cech, określanych w niniejszym badaniu jako „Inne”. W tej grupie

wiekowej podawano organizowanie wycieczek, lubienie bawienia się z dziećmi oraz dekorowanie klasy.

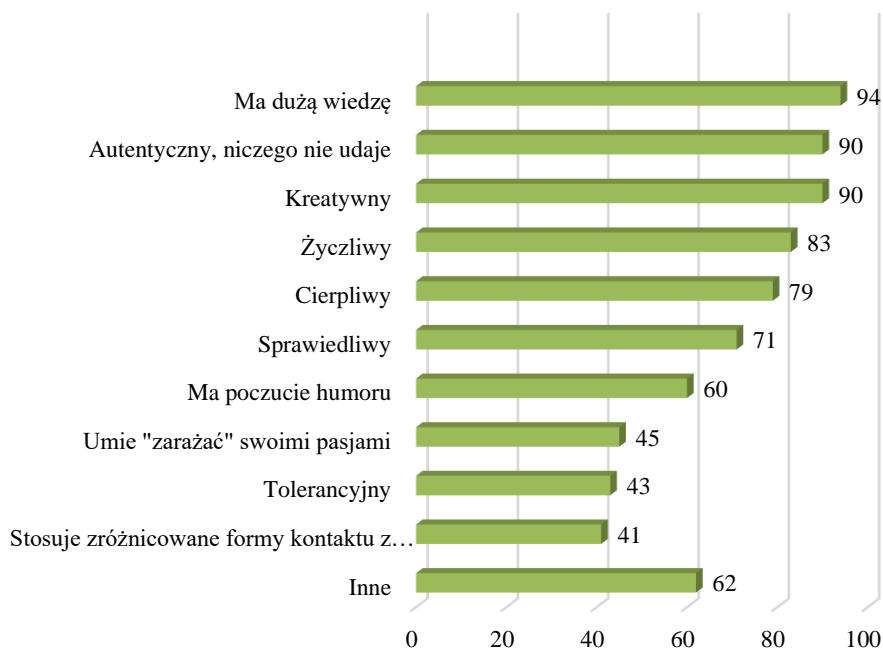

Ryc. 4. Cechy, które powinni mieć nauczyciele – według uczniów klas VII–VIII szkół podstawowych (n = 100)

Źródło: badania własne 2019.

Z kolei w grupie wiekowej dzieci kończących szkołę podstawową (kl. VII–VIII) uczniowie jako atrybuty, które powinny cechować nauczyciela, podają najczęściej sprawiedliwość, otwartość, poczucie humoru i rozumienie młodzieży. Rzadziej wymieniane cechy to cierpliwość, różne formy kontaktowania się z młodzieżą – od wykładu, rozmowy – począwszy na e-mailach, SMS-ach i komunikatorach skończywszy. Niektórzy uczniowie zaznaczyli, że czasami potrzebują indywidualnej rozmowy z nauczycielem, zwłaszcza z wychowawcą lub pedagogiem, a nauczyciele powinni to uwzględniać, mieć na to czas i dyskretnie uczniom takie rozmowy proponować.

Najrzadziej, ale jednak jako pożądane cechy nauczyciela, uczniowie wymieniali szanowanie ludzkiej godności, kulturę osobistą, tolerancję i radzenie sobie w różnych sytuacjach. Sporadycznie (tu określane jako „Inne”) uczniowie oczekują od nauczyciela pomysłowości, dopuszczania młodzieży do głosu, postępowości z domieszką konserwatyizmu.

Ryc. 4. Cechy, które powinni mieć nauczyciele – według uczniów liceów i techników (n = 100)

Źródło: badania własne 2019.

Uczniowie szkół średnich mają nieco inne preferencje co do cech, które powinny charakteryzować ich nauczycieli. Prawie wszyscy wymienili posiadanie dużej wiedzy, autentyczność, bycie sobą, kreatywność i życzliwość. W dalszej kolejności wymieniono cierpliwość, sprawiedliwość i poczucie humoru. Najmniejsza liczba uczniów podała umiejętność „zarażania” swoimi pasjami, tolerancyjność i kontaktowanie się z uczniami w różnej formie. Sporadycznie podawano kilka cech, które podsumowano jako „Inne”. Są to: samoakceptacja i nieprzejmowanie się ewentualną krytyką, umiejętność motywowania do nauki, znajomość swoich uczniów i autentyczna chęć nauczyciela do pracy z młodzieżą. Uczniowie zaznaczyli również, że w przypadku uczniów pełnoletnich, sprawy sporne, konflikty, problemy wychowawcze nauczyciel powinien próbować załatwić bezpośrednio z uczniem, a nie wzywać do szkoły rodziców.

Wnioski

1. Określając, jakie cechy najczęściej prezentują nauczyciele, należy stwierdzić, że pedagodzy zauważają w swej grupie zawodowej osoby sprawiedliwe, tolerancyjne, mądre i otwarte. Uczniowie najczęściej zauważają wśród nauczycieli osoby niekonsekwentne, zbyt dużo mówiące (wręcz moralizujące), nie-słuchające innych oraz mądre i otwarte.

Najrzadziej prezentowanymi przez pedagogów postawami są – według nauczycieli – agresja, negatywne nastawienie względem uczniów, niekonsekwencja. Uczniowie najrzadziej spotykają się z leniwością i uległością ze strony nauczycieli oraz niezorganizowaniem nauczyciela.

2. Według pedagogów panuje przekonanie, że wśród postaw nauczycielskich nie powinny się zdarzać agresywność, niecierpliwość, lenistwo oraz obojętność. Uczniowie jako niepożądane postawy nauczycieli podają agresywność, nadmierne moralizowanie, negatywne nastawienie wobec uczniów i niecierpliwość. Odpowiadając na pytanie o postawy, które nauczyciele powinni prezentować, pedagodzy najczęściej wymieniali mądrość i otwartość, sprawiedliwość i kreatywność. Uczniowie jako pożądane postawy nauczycielskie wskazali sprawiedliwość, mądrość i otwartość, posiadanie autorytetu oraz tolerancyjność.
3. Cechy, które powinni posiadać nauczyciele, według opinii uczniów kl. III–IV szkoły podstawowej, to bycie mądrym, miłym, uśmiechniętym i poświęcanie dzieciom czasu. Uczniowie kl. VII–VIII szkół podstawowych jako pożądane cechy nauczyciela podają najczęściej sprawiedliwość, otwartość, poczucie humoru i rozumienie młodzieży. Uczniowie szkół średnich jako pożądane cechy nauczyciela preferują posiadanie dużej wiedzy, autentyczność, bycie sobą, kreatywność i życzliwość. Preferencje zmieniają się wraz z wiekiem uczniów.

Warto, by pedagodzy zdawali sobie sprawę, że są pod stałą obserwacją swoich uczniów, że są przez nich oceniani, oraz że ci uczniowie mają wobec nich pewne oczekiwania – nie tylko co do sposobu prowadzenia zajęć, ale i ich postaw życiowych.

Bibliografia

- Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1994.
- Herczyński J., Strawiński P., *Postawy zawodowe nauczycieli: próba typologii*, „Edukacja” 2014, nr 3(128).
- Marzec A., *Aktywność fizyczna w procesie wspomagania rozwoju dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2017, vol. 5, 2/2 (10/2).

McCrae R.R., Costa P., *Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample*, „Journal of Personality” 1986, 54(2).

Špotáková M., Zvalová M. a kol., *Vzdelávanie postihnutých – od segregácie k integrácii*, „Psychológia a patopsychológia dieťaťa” 1992, vol. 27, nr 1, s. 1–9.

Storch G., *Deutsch als Fremdsprache-Eine Didaktik: Theoretische Grundlagen und praktische Überlegungen*, Wilhelm Fink Verlag, München 1999.

Szkolny J., *Przygotowanie nauczycieli do reformy*, Radom 2000.

Teacher attitudes – based on research

Summary

Introduction. Speaking of teachers' attitudes, it is impossible to mention the fact that ethical values must be respected in teacher's work. The results of research in this area bring examples of different behaviours of teachers.

Aim of the study. 1. To determine what attitudes teachers perceive in their environment and what attitudes presented by teachers are perceived by students. 2. To formulate which attitudes presented by teachers are desired by teachers and students and which are not. 3. To present students' opinions on what qualities teachers should have.

Material and methods. The research was conducted in Silesian Voivodeship from May 2018 to February 2019. The research covered 300 teachers working in Czeszochowa and in the counties of Czeszochowa and Myszkow, as well as 300 students. The method of diagnostic survey and interview was applied.

Results. Teachers most often notice fair, tolerant, wise people in their professional group, and students often notice inconsistent people among teachers, those who do not listen to others, as well as those who are wise and open. According to teachers, the attitudes least frequently presented by teachers are : aggression, negative attitudes towards students. Pupils are least likely to encounter laziness and disorganization of the teacher. According to teachers attitudes that teachers should not present include aggressiveness, impatience, indifference and, according to students, aggressiveness, negative attitude towards students and impatience. According to the pedagogues, teachers should be open, and according to the students, be fair. Among the qualities that teachers should have students most often give wisdom, fairness and sense of humour.

Conclusions. 1. Teachers most often notice in their professional group people who are fair, tolerant and wise. Pupils most often notice inconsistent, deaf, wise and open-minded people among teachers. 2. Teachers are convinced that there should be no aggressiveness or impatience among teachers. Students cite aggressiveness and negative attitudes towards students as undesirable attitudes of teachers. 3, According to the majority of students, the features that teachers should have are great knowledge, sense of justice, humour. It is worthwhile for teachers to pay attention to the students' preferences.

Keywords: modern teacher, teachers attitude, desirable attitude, undesirable behaviour, teachers opinions, students opinions.